

СВ. ЛАВРЕНТИЙ – ЕДНА ХИПОТЕЗА

Димо Чешмеджиев

Св. Лаврентий е един от т.нар. св. Седмочисленици¹. Той обаче не се среща във всички извори за тези светци, напротив, споменава се само инцидентно. Първият извор, в който присъства, е Пространно житие на св. Климент Охридски от Теофилакт Български (Охридски), което се датира от края на XI – началото на XII в.² В това житие, което според повечето учени е написано въз основа на старо славянско житие на Климент, няколко пъти се споменават имената на някои от учениците на Кирил и Методий. Първият път е в гл. II. 7:

“Сред тях избраните и “корифеи на хора” били Горазд, Климент, Наум, Ангеларий и Сава.”³

Вторият път е в гл. XII.35:

“Тези, които имали ранг на учители, какъвто бил онзи Горазд, ...а също и свещеникът Климент, ..., и Лаврентий, и Наум и Ангеларий.”⁴ В текста има още няколко места, където се споменават някои от учениците – Горазд, Наум и Ангеларий⁵. По-важно е обаче да се отбележи, че има разлика в имената в гл. II и XIV – на мястото на Сава вторият път е споменат Лаврентий⁶.

Вторият извор, в който се среща енигматичният светец, е много покъсен. Това е т.нар. Почаевски препис на знаменитото съчинение “За буквите” от Черноризец Храбър, който датира от XVI в.⁷ Според А. Джамбелука-Коссова този препис пряко възхожда към т.нар. Лаврентиев препис от 1348 г.⁸

В този препис се споменават няколко ученици на Кирил и Методий, като заедно с тях двамата бройката стига до осем: “Кѣрилъ и вратъ моу Мѣодіе. Горасдо. Кліментъ. Наумъ. Яггеларіе. Сава. Лавре(н)іе. мѣ(т)ъ сѣкд:~.”⁹

Третият извор, където се споменава името на Лаврентий, е също от XVI в. – т.нар. “Сказание за превода на Священото писание” от Хилендарския манастир¹⁰. Той е забележителен с това, че е първият известен паметник, в който се срещат св. Седмочисленици като група.¹¹ Той е интересен и с други неща¹², но тук ще ни интересува, че са изброени Кирил, Методий,

Климент, Наум, Горазд, Ангеларий и Лаврентий, а също, че са наречени “Седмочисленици”: “...ѿ вѣроуспѣшнѣхъ мѣжѣи, исповѣдникъ и равноапѣльныхъ Кирилъ, Мѣтѣодѣе, Климентъ, Наумъ, Гораздо, Ангеларіе, Лаврентіе, з. числѣнь...”¹³

Това са всички извори за св. Лаврентий. За негов самостоятелен култ през Средновековието не се знае нищо¹⁴. Името му го няма върху ковчежето с намерените мощи, за които се твърди, че са на св. Седмочисленици в катедрала “Св. Богородица” на град Берат (бълг. Белград) в днешна Южна Албания, датираща от XIII или XIV в.¹⁵ Името му отсъства сред предполагаемите Методиеви ученици от Книгата на побратимените монаси в Райхенау¹⁶, въпреки хипотезата на Т. Вашилевски, че той фигурира там под името Лъв (Леон), което било неговото предмонашеско (кръщелно, светско) име¹⁷.

Така възниква въпросът кой е св. Лаврентий, как се е появил в изворите и защо присъства в твърде ограничен кръг от тях. Практически той се споменава само в един ранен извор – Теофилакт Охридски. Досега в литературата има няколко хипотези по този въпрос.

Според знаменития чешки славист П. Й. Шафарик замяната на имената у Теофилакт Охридски е станала може би (“nepi li”) в резултат на някаква грешка, произтичаща от недоглеждане или смесване на имената¹⁸. Това се подкрепя и от Сп. Палаузов¹⁹. Според Левкийския епископ Партений може да се допусне, че Лаврентий е монашеското име на Сава, който е бил целибатен свещеник или монах-свещеник (йеромонах) и в един момент е приел велика схима²⁰.

Идеята, че Сава и Лаврентий са едно и също лице, е изкуствена и очевидно измислена, за да нагласи извора към някаква предварителна постановка. По тази причина тя не се приема в науката²¹.

Според други учени въз основа на данните от един полски летописен текст от XIII в. и на Каталога на епископите в Краков е възможно част от учениците на Кирил и Методий – Горазд и вероятно Лаврентий, под името Лампертус, да са се заселили в Малополша, при висляните (Vistulianians). Въпросният Лампертус обаче е споменат като трети епископ на Краков под година 995²². Според Ф. Дворник Лаврентий е пристигнал в България по друг път с някакви други ученици на Кирил и Методий²³.

Как може да се обясни появата на това име в извора? Първото и най-близко до ума заключение е, че става въпрос за действителен ученик на Кирил и Методий. Това е най-вероятно, като се има предвид, че учениците са били много на брой, а не само седем, както си мислят някои автори.

Тук искам да издигна още една хипотеза за появата на това име, която ми се струва, че има известен смисъл. В основата на тази хипотеза

стои възможността въпросният Лаврентий да не е ученик на Кирил и Методий, а да е някой друг християнски светец и да се е появил у Теофилакт Охридски по друг начин, чрез някаква интерполация в текста.

В Източната църква светците с името Лаврентий са сравнително малко. Един Лаврентий има в групата великомъченици Лаврентий, Стефан и Агнеса, а другият, много по-известен, е св. Лаврентий Римски²⁴. Той се почита в Източната църква на датата 10 август²⁵. Под тази дата той се слави и в българската църква от Средновековието до сега²⁶.

Св. Лаврентий Римски, архидякон и мъченик, пострадал мъченически в 258 г. в римските терми “Олимпия” по времето на император Деций. Бил погребан на изток от града, на около 1 км по *Via Tiburtina* в катакомбите *Ager Veronus*. Гробът му бил възпят от прочутия испански поет Пруденции. След като гоненията срещу християните престанали, на мястото на мъченическата му смърт, по свидетелството на Анастасий Библиотекар, император Константин Велики построил в негова чест великолепен храм²⁷. Това била третата базилика, издигната зад стените на града, след базиликите на св. Петър и св. Павел. Църква на негово име била издигната и над гроба му в гробището *Ciriacae*, намиращо се в *Argo Verano*, и била наречена *ad corpus*, като по времето на папа Силвестър била построена още една, над нея, която вече се наричала *basilica maior*²⁸.

Голямата почит, с която се ползвал св. Лаврентий (Сан Лоренцо), се доказва и от двете църкви, които му били посветени по различно време на Марсово поле. Една от тях била построена от папа Дамас между 366 и 384 г. недалеч от театъра на Помпей и носела името *San Laurentius in Damaso*, разрушена през XV в. Другата била построена още до папа Хонорий и се наричала *San Lorentius in Lucina*. Още една църква с името на св. Лаврентий била построена на Виминала и се нарича *in Panisperna* или *in Formonso*²⁹.

Светецът има силно развит култ и в Източната църква. Част от мощите му били положени в църква на негово име в Константинопол, построена по времето на император Теодосий Млади, на 27 септември. В момента мощите на светеца се намират в неговата църква на *Via Tiburtina* в Рим, а главата му – в църквата на негово име в двореца Квиринале³⁰.

Какво отношение може да има прочутият римски светец към едноименния в Житието на Теофилакт. Според мене светецът с име св. Лаврентий може да се е появил в житието под влияние на т.нар. литургия на св. апостол Петър. Там, както е добре известно, във възглашението, при изброяването на апостолите веднага след св. Климент (Римски) винаги се споменава св. Лаврентий (Римски)³¹.

Литургията на св. Петър е формуляр за празнуване на Св. Евхаристия, съставен от западни (някои неподвижни части, молитви и канони) и византийски и/или източни (молитви и химни) литургически елементи. Този еклетилен литургически формуляр е известен освен по около десет гръцки преписа и по четири славянски и един грузински препис³².

Някои автори свързват появата на тази литургия с мисионерската дейност на Кирил и Методий и смятат, че те са превели именно нея за своята дейност в Средна Европа³³. Според други Литургията на св. Петър е създадена в Южна Италия през X в. и е била употребявана в някои гръцки общини там, както и в Източен Илирик³⁴. Трети, като например Ф. В. Мареш, смятат, че славянският превод е от XIV – XV в. и го свързват със Света гора³⁵.

В нашия случай няма значение къде и защо е възникнала Литургията на св. Петър. За нас е важен изводът на Й. Тарнанидис, че тя е била известна в района на Македония както в своя гръцки вариант, така и в славянския си превод, независимо дали е била преведена от св. Климент Охридски³⁶, или не. По такъв начин интерполацията на името на св. Лаврентий в житието става напълно възможна.

Освен това бих искал да отбележа, че името на св. Лаврентий Римски се среща в старобаварската молитва-изповед (т.нар. Сант Емерамска молитва), която има близък паралел със старобългарската молитва изповед “Уинъ надъ исповѣдажщимъ сѧ” от Синайския требник³⁷, но тази връзка подлежи на допълнително проучване.

Хипотезата за интерполация на името на св. Лаврентий в житието на Теофилакт ми се вижда вероятна, още повече че св. архидякон Лаврентий (10 авг.) е един от седемте дякони на римската църква – институт, чиято поява се свързва със св. Климент Римски³⁸.

Бих искал да отбележа, че св. Лаврентий има още една, опосредствена, но много интересна връзка с България. Става дума за известния образ на княз Борис-Михаил от хълма Monte Celio в Рим, с неясна датировка, която се датира от нейния откривател от времето на папа Формоза (края на IX в.)³⁹. Този образ не е запазен, а е предаден на скица от известния италиански археолог Giovanni Giustino Ciampini, който го открил през септември 1689 г. в полуразрушено помещение, в подножието на Monte Celio. Скицата и описанието на образа са запазени в Cod. Vat. lat. 7849⁴⁰.

На запазената скица са изобразени Христос, апостолите Петър и Павел и още двама светци – св. Иполит, а вторият е именно св. Лаврентий.⁴¹ В краката на Христос се вижда част от коленичила фигура, която се идентифицира като княз Борис-Михаил. Запазен е и част от надпис, който гласи Fomusus⁴².

Фреската, открита от монс. Чампини, оттогава е изчезнала и неговите наблюдения не могат да бъдат проверени, но възстановката му се приема от всички учени.⁴³ Тя предизвиква много въпроси – например за връзката на княз Борис с Иполит Римски.⁴⁴ Както вече съм обръщал внимание, тя трудно може да бъде установена, но засега мога да кажа, че преди да стане папа, Формоза е бил епископ на римската епископия Порта, а в римския мартиронолог под дата 22 август се чества друг епископ на същата епархия – св. Иполит⁴⁵. Още по-трудно може да бъде установена връзката на княз Борис-Михаил със св. Лаврентий, но тя съществува и също подлежи на изследване. Във всеки случай трябва да припомним обаче, че според някои изследователи на римските старини (М. Armellini) полуразрушеното помещение от Монте Челио представлява останки от църква, посветена на св. Лаврентий, наречена “*ecclesia S. Laurentii supra S. Clementem*”, реставрирана от папа Стефан II⁴⁶.

Накрая бих искал да отбележа още една възможност за интерполация на името Лаврентий сред учениците на Кирил и Методий у Теофилакт Охридски. Епископ с името Лаврентий в Лихнида (Охрид) има от епохата преди заселването на славяните на Балканския полуостров. Той е бил адресат на едно писмо (*ad Laurentium de Lignido episcopum*) на папа Геласий (V в.), в което папата го убеждава да приеме решението на Халкидонския вселенски събор⁴⁷.

БЕЛЕЖКИ

¹ Чешмеджиев, Д. Бележки върху култа на св. Седмочисленици в средновековна България. – В: ПЪТИ ДОСТОИТЪ. Сборник в памет на Стефан Кожухаров. С., 2003, 425–443.

² Туницкий, Н. Л. Св. Климент, епископ словенский. Его жизнь и просветительная деятельность. Сергиев Посад, 1913, с. 61; Дуйчев, Ив. Климент Охридски и неговото дело в научната книжнина (критико-библиографски преглед). – В: Проучвания върху средновековната българска история и култура. С., 1981, 280–281; Милев, А. Гръцките жития на Климент Охридски. С., 1966, с. 11; Станчев, К., Г. Попов. Климент Охридски, живот и творчество. С., 1988, с. 11; Нихоритис, К. Атонската книжовна традиция в разпространението на Кирило-Методиевските извори. – Кирило-Методиевски студии, N7, С., 1990, 112–115; Флоря, Б. Н., А. А. Турилов, С. А. Иванов. Судьбы Кирилло-Мефодиевской традиции после Кирилла и Мефодия. Спб. 2000, с. 28 сл., с още литература.

³ **Милев, А.** Цит. съч., с. 81; **Илиев, И.** Произведенията на Теофилакт Охридски, архиепископ Български, отнасящи се до българската история. – ГИБИ, т. IX/2, С., 1994, с. 13.

⁴ **Милев, А.** Цит. съч., с. 111; **Илиев, И.** Цит. съч., с. 25.

⁵ **Милев, А.** Цит. съч., с. 99, 105, 117; **Илиев, И.** Цит. съч., с. 21, 25, 28.

⁶ **Нихоритис, К.** Неизвестни преписи от службата и от Пространното житие на Климент Охридски. – Кирило-Методиевски студии, 3, 1986, с. 69.

⁷ **Туницкий, Н. Л.** Цит. съч., с. 103; **Кувев, К.** Черноризец Храбър, С., 1967, 217–221; **Михаила, Г.** Разпространение на писмените паметници, посветени на живота и делото на Константин-Кирил и Методий в Румъния. – В: Константин-Кирил Философ. С., 1971, с. 135.

⁸ **Джамбелука-Коссова, А.** Черноризец Храбър. О Писменехъ. С., 1980, с. 58.

⁹ **Кувев, К.** Цит. съч., с. 221.

¹⁰ **Ангелов, Б. Ст.** Из старата българска, руска и сръбска литература, кн. 2. С., 1967, с. 207; **Богдановић, Д.** Каталог хирилских рукописа манастира Хилендара. Београд, 1978, 183184, № 481.

¹¹ **Мареш, Ф. В.** Цит. съч., с. 107; **Чешмеджиев, Д.** Бележки върху култа на Св. Седмочисленици, с. 433.

¹² **Mihaila, G.** La diffusion dans les pays romaine des ecrits sur la vie et l'activite des freres Cyrille et Methode de Thessalonique, *Κυριλλῶ καὶ Μεθοδῶ τομῶς, εν Θεσσαλονικῆ*, т. 2, 1968, 261–262; **Чешмеджиев, Д.** За едно малко известно “Сказание за превода на Священото писание” от Хилендарския манастир. – В: Бог и Цар в българската история. Пловдив, 1996, 166–169; За някои аспекти, 98–99.

¹³ **Лавров, П.** Материалы по истории возникновения славянской письменности. Л., 1930, с. 170; К вопросу о времени изобретения письмен и перевода Священного писания. – *Zbornik u slavu V. Jagica*. Berlin, 1908, 355–358; **Ангелов, Б. Ст.** Цит. съч., с. 229.

¹⁴ Срв. **Мареш, Ф. В.** Цит. съч., с. 106.

¹⁵ **Кацори, Т.** Родолюбие, 1987, кн. 4; срв.: На запад до Илирик. – В: За буквите. С., 1987: “Гораздон, Ангелари, Кенос, Теодоро, Савас, Киринос, Методи”; срв. **Калев, Д.** Св. Горазд, славянски просветител. С., 1970, 43–45; Църквата “Св. Седмочисленици”, София, С., 1979, с. 71; **Кръстанов, Т.** Неизвестни извори за св. Климент Охридски чудотворец, епископската му столица Велика = Белград = Берат и датата на смъртта му – 25 юли 916 г. – В: Дни на науката на Република България и Република Македония. С., 1998, с. 175; **Trapp, E.** Die Sieben Slavenapostel, S. 477; **Чешмеджиев, Д.** Бележки, с. 436.

¹⁶ *Monumenta Germaniae Historica. Libri memoriales et Necrologiae. Nova Series, 1. Das Verbruderungsbuch der Abtei Reichenau (Einleitung, Register, Faksimile)*, Herausgegeben von J. Autenreith, D. Genenich und K. Schmidt, Hannover, 1979, fax. p. 4–6, 53; срв. **Mares, F. V.** Die Namen des Slavenapostels Methodius von Saloniki und seiner Gefährten im verbruderungsbuch des reichenauer klostere, *Cyrollome-*

thodianum, 1971, t. 1, 107–112; **Zettler, A.** Cyrill und Method im Reichenauer Verbruderungsbuch, Frühmittelalterliche Studien, Jahrbuch des Instituts für Mittelalterforschung der Universität Munster, 17. Band, Berlin-New York, 1983, 280–298; **Джонов, Б.** Рец. за А. Zettler. – Старобългарска литература, кн. 17, 1985, 133–135; **Същият.** Сант Емерамската молитва и нейното отношение към изповедната молитва от Синайския требник. – ГСУ–Факултет по класически и нови филологии, т. 74, кн. 3, 1979, 67–142; **Пейчев, Б.** Имената на Методий, Кирил и учениците им в “Книгата на поборителните монаси от Райхенау”. – Старобългарска литература, кн. 17, 1985, 136–140; **Темелски, Хр.** Заточение на св. Методий и неговите ученици в Швабско. – Исторически преглед, 1990, кн. 5, 44–52; **Джонов, Б.** Райхенау. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия, т. 3. С., 2003, 436–438.

¹⁷ **Вашилевски, Т.** Двойните имена – светските (кръщелните) и монашеските – на славянските апостоли Константин-Кирил и Методий и въпросът за идентификацията на членовете на манастирското братство, заточени заедно с Методий в Райхенау. – *Palaeobulgarica*, 1992, кн. 1, с. 24.

¹⁸ **Safarik, P. J.** Rozkvet slovanske literatury v Bulharsku, Sebrane spisy, dil. III, V Praze, 1865, p. 179. Срв. непълен български превод у **Райков, Д.** Българите и България в старата руска книжнина. С., 1983, с. 393.

¹⁹ **Палаузов, Сп.** Векът на българския цар Симеона, т. 1. С., 1974, с. 140, бел. 59.

²⁰ **Левкийски епископ Партений.** Богослужебноѹ последованіѹ. С., 1958, с. 9.

²¹ Срв. **Мареш, Ф. В.** Цит. съч., с. 106; срв. **Калев, Д.** Св. Горазд, славянски просветител. С., 1970, с. 17; **Милев, А.** Гръцките извори за живота и делото на св. Кирил и Методий. – *Духовна култура*, 1976, кн. 5, с. 3; **Trapp, E.** Die Sieben Slavenapostel in der litugichen dichtung, *Analecta Bollandiana*, 100, 1982, S. 475; **Милтенова, А.** Лаврентий. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия, т. 2. С., 1995, с. 493, с още литература.

²² **Dvornik, F.** Byzantine Missions among the Slavs. SS. Constantin-Cyrl and Methodius. New Brunswick – New Jersey, 1970, p. 198; **Милтенова, А.** Лаврентий, с. 493.

²³ **Dvornik, F.** Byzantine Missions, pp. 104, 193–194, 246.

²⁴ **Halkin, F.** Novum auctarium bibliothecae hagiographicae Graecae. Bruxelles, 1984, p. 123.

²⁵ **Арх. Сергей.** Полный месяцеслов Востока, т. 2. – Святой Восток, ч. 1. М., 1997, с. 242; **Kulic, J.** Ricerca sulle commemorazioni giornaliere bizantine nei minei. Roma, 1992, p. 197.

²⁶ **Коцева, Е., А. Атанасов.** Цариградският месецеслов от X век и календари в български писмени паметници. – В: Хиляда и осемдесет години от смъртта на св. Наум Охридски. С., 1993, с. 226; Жития на светиите (ред. Левкийски еп. Партений, Архм. Ат. Бончев). С., 1991, 370–372.

²⁷ **Арх. Сергей.** Полный месяцеслов Востока, т. III – Святой Восток, ч. 2 и 3, 318–319; **Браун, П.** Култът към светците. Възход и функции в латинското християнство. С., 2000, 110–111.

²⁸ **Грегоровиус, А.** История града Рима в средние века (от V до XVI столетия), т. 1. Спб., 1902, с. 83.

²⁹ **Грегоровиус, А.** Цит. съч., с. 84.

³⁰ **Св. Димитрий, митрополит Ростовски.** Жития на светиите. Света гора, Славянобългарски манастир “Св. вмчк. Георги Зограф”, 2001, с. 188.

³¹ **Успенский, П.** Второе путешествие по Святой горе Афонской в годы 1858, 1859 и 1861 и описание скитов Афонских. М., 1880, с. 182 (по рък. от Зограф); **Матејић, М.** Древне хришћанске литургије. Рашка, 2002, с. 282 (по Хил. 332). За този препис срв. **Богданович, Д.** Каталог хирилских рукописа манастира Хиландара. Београд, 1978, с. 137. За славянските преписи на тази литургия вж. **Mares, F. V.** Rukopisne dohovani slovanske liturgie sv. Petra. – Сборник Владимира Мошина. Београд, 1977, 25–29; **Чифлянов, Б.** Литургия старобългарска. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия, т. 2, С., 1995, с. 543, с още литература.

³² **Паренти, Ст.** Глаголической список римско-византийской литургии св. Петра. – *Palaeobulgarica*, 1994, кн. 4, с. 7. Подробно описание у **Тарнанидис, Й.** Литургията на Свети Петър по Синайски ръкопис N5 N. – В: Средновековна християнска Европа: Изток и Запад. Ценности, традиции, общуване. С., 2002, с. 213.

³³ **Чифлянов, Бл.** Богослужбеният чин, преведен от св. братя Кирил и Методий в началото на тяхната Моравска мисия. – Годишник на Духовна Академия, т. XXII (XLVIII), 4, 1972–73, с. 225 сл.; Литургия старобългарска. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия, т. 2. С., 1995, 543–545; **Тарнанидис, Й.** Цит. съч., с. 215.

³⁴ **Тарнанидис, Й.** Цит. съч.; срв. **Паренти, Ст.** Цит. съч., 11–13.

³⁵ **Mares, F. V.** Op. cit., Ср. **Паренти, Ст.** Цит. съч., с. 7; **Тарнанидис, Й.** Цит. съч., с. 215.

³⁶ **Тарнанидис, Й.** Цит. съч., с. 219; срв. **Lacko, M.** Il metodo missionario dei SS. Cirillo e Metodio: La liturgia slava, in: Cirillo e Metodio: Santi Apostoli degli Slavi. Roma, 1964, 58–60.

³⁷ **Джонов, Б.** Сант Емерамската молитва и нейното отношение към изповедната молитва в Синайския требник. – ГСУ-Факултет по класически и нови филологии, 1979, т. 74, кн. 3, с. 67 сл.; **Кожухаров, Ст.** Една редакция на поместения в Синайския молитвеник *Үинъ надъ исповѣдаѹщихъ сѧ* (в пергаментен препис от края на XIII в.). – В: Константин-Кирил Философ. Юбилеен сборник по случай 1100 год. от смъртта му. С., 1969, 361–363.

³⁸ **Грегоровиус, А.** Цит. съч., с. 68, 83–84; срв. **Св. Димитрий, митр. Ростовский.** Жития на светиите, т. VIII (август). Света гора – Атон, Зографски манастир “Св. Георги”, 2001, с. 188; Жития на светиите (ред. Левкийски еп. Паргений, Арх. Ат. Бончев). С., 1991, с. 370.

- ³⁹ **Dujcev, Iv.** Uno studio inedito di mons. G.G. Ciampini sul papa Formoso, Medioevo bizantino-slavo, v. I, Roma, 1965, p. 153.
- ⁴⁰ **Dujcev, Iv.** Op. cit., p. 152–157; **Грабар, А.** Портрет на българския цар Борис в Рим? – ИБАИ, т. I, св. 2, 1921–22. С., 1922, с. 232.
- ⁴¹ **Dujcev, Iv.** Op. cit., p. 157–160; **Иванов, Й.** Ликът на св. княз Борис във Верона – ИБАИ, т. IV, 1926–27. С., 1927, с. 10.
- ⁴² **Dujcev, Iv.** Op. cit., p. 157; **Грабар, А.** Цит. съч., с. 232.
- ⁴³ **Dujcev, Iv.** Op. cit., p. 159–163; **Грабар, А.** Цит. съч., с. 233; **Иванов, Й.** Ликът, с. 10; **Божков, Ат.** Изображенията на Кирил и Методий през вековете. С., 1989, 33–34.
- ⁴⁴ **Чешмеджиев, Д.** Към въпроса за култа на княз Борис-Михаил в средновековна България. – Исторически преглед, 1999, кн. 3-4, 163–164.
- ⁴⁵ **Арх. Сергей.** Цит. съч., с. 44.
- ⁴⁶ **Armellini, M.** Le chiese di Roma dal secolo IV al XIX. Roma, 1891, p. 513; цит. по **Dujcev, Iv.** Op. cit., p. 153–158.
- ⁴⁷ **Dvornik, F.** Les Slaves, Byzance et Rome au IXe siècle. Paris, 1926, p. 86; **Снегаров, Ив.** История на Охридската архиепископия, т. I. – От основаването ѝ до завладяването на Балканския полуостров от турците. С., 1995, 163–164.

ST. LAWRENCE – A HYPOTHESIS

SUMMARY

The paper discusses the incidental appearance of the disciple of Cyril and Methodius, Lawrence, in the sources. He is mentioned in only one early source – the Long Life of Clement of Ochrid by Theophylact of Ochrid (end of XIth – beginning of XIIth c.), which is the reason why there appeared opinions that such a disciple of Cyril and Methodius had not existed and that his name appeared in the source in a different way. The author of the paper argues that the occurrence is probably due to the previously famous Christian saint St. Lawrence of Rome (San Lorenzo, who was well-known in the Western and Eastern Churches.

It is quite possible that he was interpolated by Theophylact of Ochrid under the influence of the so-called Liturgy of St. Peter where, after the enumeration of the apostles, after the name of St. Clement (of Rome), there always appears the name of St. Lawrence (of Rome). The author vindicates the view, according to some authors, that the Liturgy of St. Peter appeared in connection with the missionary activities of Cyril and Methodius, while others consider it to be translated by Clement of Ochrid. In any case it had been well-known in the third part of the Bulgarian Kingdom (present day Macedonia) both in its Greek and Bulgarian translations which gives us grounds to consider the interpolations of the name of St. Lawrence in the Long Life of St. Clement highly probable.